

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ РОЛЬОВОЇ ПЕРСПЕКТИВИ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ДІАГНОСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

APPLICATION OF THE ROLE PERSPECTIVE PRINCIPLE IN THE PREPARATION OF FUTURE TEACHERS FOR DIAGNOSTIC ACTIVITIES

У статті обґрунтовані можливості принципу рольової перспективи в підвищенні ефективності професійної підготовки майбутніх педагогів до діагностичної діяльності в умовах університетської освіти. Розкрито сутність, основні характеристики принципу рольової перспективи як важливого ресурсу створення необхідних умов для професійно-творчого зростання студентів у системі професійної підготовки; конкретизовано сутність понять «рольова перспектива», «принцип рольової перспективи», «подієво-рольова ситуація».

Здатність до діагностичної діяльності зумовлена забезпеченням партнерських відношень в ході вимірювання навчальних досягнень студентів, створення необхідних умов для прояву ними активних дій, здатності внесення коректив в діагностичні дані, використання інтерактивних форм і методів діагностування.

Професійна підготовка майбутніх педагогів до діагностичної діяльності на принципі рольової перспективи розглядається як систематичний, цілеспрямований і організований процес формування й виявлення динаміки рівнів їх професійно-творчого зростання в умовах університетської освіти; подієво-рольова ситуація як особливий метод моделювання професійної події з метою виміру сформованості професійних якостей і відтворення досвіду діагностичних дій у різних діагностичних обставинах; схарактеризовані можливості діагностичних ситуацій, їх функції, види та засоби впливу на організацію підготовки до практичного діагностування як важливого чинника формування творчої особистості в умовах навчального закладу. Виявлено, що організація професійної підготовки на основі принципу рольової перспективи збагачує студентів новими ідеями, стимулює до пошуку нестандартних способів діагностичних дій, забезпечує можливість усвідомити важливість у зборі інформації про стан власного професійного розвитку й характер впливу професійної підготовки на рівень готовності студентів до діагностичної діяльності.

Ключові слова: професійна підготовка, діагностична діяльність, принцип рольової перспективи, подієво-рольова ситуація, педагогічні умови.

The article substantiates the possibilities of the role perspective principle in increasing the effectiveness of professional training of future teachers for diagnostic activities in the conditions of university education. The essence, the main characteristics of the role perspective principle as an important resource for creating the necessary conditions for the professional and creative growth of students in the professional training system are revealed; the essence of the concepts «role perspective», «principle of role perspective», «event-role situation» is specified.

The ability to perform diagnostic activities is determined by ensuring partnership relations during the measurement of students' academic achievements, creating the necessary conditions for their active actions, the ability to make adjustments to diagnostic data, and the use of interactive forms and methods of diagnosis.

The professional training of future teachers for diagnostic activities based on the principle of a role perspective is considered as a systematic, purposeful and organized process of forming and identifying the dynamics of the levels of their professional and creative growth in the conditions of university education; event-role situation as a special method of modeling a professional event with the aim of measuring the formation of professional qualities and reproducing the experience of diagnostic actions in various diagnostic circumstances; characterized possibilities of diagnostic situations, their functions, types and means of influence on the organization of training for practical diagnosis as an important factor in the formation of a creative personality in the conditions of an educational institution.

It was found that the organization of professional training based on the principle of role perspective enriches students with new ideas, stimulates the search for non-standard methods of diagnostic actions, provides opportunities to understand the importance of gathering information about the state of one's own professional development and the nature of the impact of professional training on the level of readiness of students for diagnostic activities.

Key words: professional training, diagnostic activity, principle of role perspective, event-role situation, pedagogical conditions.

УДК 37.012:[378.147:37.011.3-051]
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/79.2.32>

Чувасов М.О.,
докт. філос.,
докторант
Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира
Винниченка

Постановка проблеми. Сучасна професійна підготовка майбутніх педагогів до творчої професійної праці не може ефективно розвиватися без пошуку й використання нових ресурсів організації навчання в умовах університетської освіти. Актуальність якості розв'язання задач сучасної вищої освіти визначається широкими можливостями індивідуалізації навчання позитивною мотивацією та посиленням емоційного фону, високою наочністю подання навчального матеріалу [1].

Нові вимоги до професійної підготовки педагогічних кадрів зумовлені не лише оновленням її змісту, технологій, форм і методів, а й розробкою нової стратегії, методологічної основи, спрямованої на педагогічну творчість, активну діяльність; готовність майбутніх педагогів до раціонального виміру їх досягнень в професійному становленні в умовах закладу вищої освіти. Виникає потреба в розробленні та теоретичному обґрунтуванні стратегії й сукупності методологічних підходів,

пошуків принципів, що забезпечують студентам можливість опановувати діагностичними знаннями, вміннями та навичками, які перетворюють навчальну інформацію в діагностичний інструментарій, а й діагностичну діяльність у фактор стимулювання активної позиції студентів в освітньому процесі, чинник формування їх здатності до практичних діагностичних дій. Сукупність методологічних підходів до організації професійної підготовки майбутніх педагогів забезпечує ефективність розв'язання навчальних проблем через реалізацію різних принципів, серед яких значну роль виконує принцип рольової перспективи. Цей принцип дозволяє студентам із мінімальними затратами часу не тільки визнати рівень їх професійного становлення в умовах професійної підготовки, а й забезпечити ним умови для набуття досвіду вимірювання власних досягнень в різноманітних практичних ситуаціях.

Аналіз актуальних досліджень свідчить про те, що використання різних принципів у процесі підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності певною мірою висвітлено в роботах українських авторів: як чинників активності суб'єктів в професійній підготовці (В. Буряк В. Євдокімов, В. Лозова, В. Паламарчук, А. Савченко); факторів творчої діяльності (В. Іванова, Г. Решетнікова, Б. Чаговець, Н. Чувасова); значущості рольової перспективи в формуванні педагогічного професіоналізму (В. Войтко, Т. Гузік, М. Кондрашов, Л. Кондрашова та ін.).

Водночас в закладах вищої освіти відсутні засоби використання принципу рольової перспективи при організації підготовки майбутніх педагогів до діагностичної діяльності як важливого чинника професійно-творчого їх становлення. Не повністю досліджені його можливості в оптимізації підготовки студентів до самодіагностики досягнень в формуванні власного професійно-творчого образу майбутнього фахівця педагогічної сфери діяльності.

Мета статті – Обґрунтувати можливості принципу рольової перспективи в організації професійної підготовки майбутніх педагогів як важливого чинника формування готовності майбутніх педагогів до діагностичної діяльності в умовах університетської освіти.

Виклад основного матеріалу. Діагностична діяльність як важлива частина професійної підготовки майбутніх педагогів до педагогічної праці потребує дидактичної взаємодії, яка при різниці поглядів, позицій, установок будується на основі довіри, взаєморозуміння співпраці. Недооцінка відношень в системі «викладач – студенти» на основі взаємодопомоги, спілкування, співпраці негативно впливає на результативність підготовки майбутніх педагогів до діагностичної діяльності, продуктивність їх професійно-творчого становлення

в умовах університету. Здатність до діагностичної діяльності зумовлена забезпеченням партнерських відношень в ході вимірювання навчальних досягнень студентів, створення необхідних умов для прояву ними активних дій, здатності внесення коректив в діагностичні дані, використання інтерактивних форм і методів діагностування.

Традиційна система організації професійної підготовки в закладах вищої освіти, коли студенти знаходяться в позиції сприйняття готової інформації та простого її відтворення, відсутності можливості виразити власну думку, оцінити свої дії й досягнення інших учасників освітнього процесу, негативно впливає на рівень їх готовності до діагностування і самодіагностування успіхів у професійно-творчому становленні та оцінюванні в цьому процесі ефективності професійної підготовки їх до діагностичної діяльності. Стрижневою проблемою підготовки майбутніх педагогів до діагностичної діяльності стають методологічні основи, які об'єднують методологічні підходи. Сукупність цих підходів, які реалізуються через принципи, впливає на формування нової стратегії оптимізації професійної підготовки до діагностичної діяльності в умовах університетської освіти. Невипадково О. Бондарчук, Л. Ляхощка, В. Синявський, В. Солодков наголошують, що підходи та принципи до структурування знань, підґрунтям яких є прогноз й активні дії, сприяють активній пізнавальній діяльності й продуктивному засвоєнню студентами професійних знань й способів різних видів діяльності [5, с. 304–305, с. 326, с. 327–328, с. 335].

У своєму дослідженні виходимо з того, що методологічні підходи є механізмом підвищення продуктивності підготовки майбутніх педагогів до діагностичної діяльності за допомогою рольової перспективи, яка об'єднує в собі взаємопов'язані знання, засоби, принципи збору інформації, забезпечує необхідну інформацію про стан й дієвість професійної підготовки в професійному зростанні студентів й активні дії студентів у досягненні запланованої мети. Одним із принципів реалізації підходів до організації професійної підготовки є принцип рольової перспективи.

Через моделювання процедурно-рольової ситуації в ході фахової підготовки майбутніх педагогів забезпечується логічний взаємозв'язок дій, процесів, закономірностей, через які викладач приводить у дію механізм оптимізації усіх ресурсів, до якого належать потреби – інтереси – мотиви – стимули – резерви активних дій у підвищенні ефективності професійного зростання. Процедурно-рольова ситуація як механізм діагностичної діяльності реалізується у вигляді алгоритму, який об'єднує мету, шляхи та способи її досягнення, осмислення специфіки діагностики та самодіагностики впливу на учасників освітнього процесу, їх професійне становлення в умовах університетської освіти.

При розробленні програми дослідного навчання ми виходили з того, що принцип рольової перспективи є механізмом формування ідеального «Я», який виступає важливою передумовою самоаналізу, критичного відношення до себе, почуття відповідальності за власні дії, систематичного особистісного й професійного самовдосконалення. Технологія, що побудована на цьому принципі, є дидактичною системою, яка впливає на мотиваційну, пізнавальну, емоційно-вольову сфери особистості студентів, стимулює розвиток професійних якостей й здатність діагностування їх професійного зростання в системі професійної підготовки. Технологія рольової перспективи передбачає використання методів імітаційно-рольового моделювання, професійно спрямованих ролей і завдань. Рольова перспектива є механізмом стимулювання пізнавальної самостійності та регулятором активності діагностичних дій студентів в подієво-рольових ситуаціях діагностичної спрямованості. Виконуючи різні ролі, реалізуючи пошук виходу з різних діагностичних ситуацій майбутні педагоги набувають не тільки професійного досвіду, але й здатність оцінювати власні досягнення в професійно-творчому зростанні, розуміння необхідності діагностування як важливого ресурсу якості професійної підготовки до творчої діяльності. Принцип рольової перспективи реалізувався через систему ситуацій-завдань діагностичної спрямованості, які стимулюють критичне мислення, активність і самостійність діагностичних дій, творчий підхід до використання діагностичних знань в практичній діагностичній діяльності.

Подієво-рольова ситуація – це особливий метод моделювання професійної події в індивідуальній свідомості й відтворення індивідуального досвіду як події професійної реальності. В основі цієї ситуації знаходиться проблемне завдання, розв'язання якого потребує різних рольових дій, як способу проживання студентом емоційно-професійного стану [3, с. 59].

На думку Л. Кондрашової, подієво-рольова ситуація як одиниця структурування теоретичного знання сприяє прояву креативно-діяльнісних механізмів відтворення професійної діяльності в освітньому процесі, опануванню майбутніми педагогами норм професійного досвіду й поведінки. Моделювання освітніх подій та ситуацій стимулює набуття професійного досвіду та здатність до рефлексійних дій майбутніх педагогів. Події та подієвість є механізмом смислоутворення умови рефлексії освітніх подій, які є одиницею виміру особистісного розвитку майбутнього педагога [4, с. 144].

Діагностичні ситуації розглядаються нами як особливий метод моделювання професійної події з метою виміру сформованості професійних якостей і відтворення досвіду діагностичних

дій студентів у різних діагностичних обставинах. У дослідному навчанні моделювання ситуацій на основі діагностичних процедур передбачали: *систематизацію зібраних даних* (спрямованих на опрацювання інформації, визначення проблем, виявлення закономірностей та тенденцій професійного розвитку студентів, об'єктивне оцінювання ситуації, складання перспективного прогнозу оптимізації професійної підготовки в професійному зростанні студентів); *планування збору даних* (визначення перспектив, цілей, завдань й шляхів у досягненні запланованих результатів); *реалізацію моніторинго-контролюючої функції* (визначення можливостей й здібностей кожного студента у процесі професійної підготовки з досягнення прогнозованої мети в їх професійному зростанні); *аналітично-оцінювальної* (систематичність контролю за об'єктивністю зібраних даних, на основі яких коригуються дії в досягненні мети професійного зростання майбутніх педагогів) та *рефлексивно-регулюючої* (рефлексію й коригування результатів на основі даних про стан продуктивності професійної підготовки в професійному становленні студентів в умовах університетської освіти).

Виконання різних функцій в модельованих ситуаціях на принципі рольової перспективи позитивно впливають на формування готовності студентів до діагностичної діяльності.

Програмою дослідного навчання передбачено не тільки опановування теоретичними основами діагностування, а й опановування технологіями рольової перспективи та вміннями розробляти пакет необхідних діагностичних документів. У ході реалізації програми експерименту студенти опановували методику оцінювання навчальних досягнень. Складність полягає в тому, що навчальний матеріал засвоюється студентами на різному рівні. Важливість однієї й тієї самої оцінки нерівнозначна.

Якість навчання передбачена конкретними результатами (розроблення алгоритму аналізу діагностичних дій, ситуації оцінювання студентами результатів власної діяльності, розроблення комплексно-цільових програм і проєктів). Компоненти готовності до діагностичної діяльності формуються в умовах інтерактивних форм і методів організації підготовки студентів, під час теоретичних семінарів на теми: «Створення діагностичної ситуації при застосуванні групових форм роботи, тренінгів і творчих завдань», «Подієво-рольова ситуація та її можливості в формуванні професійного образу сучасного вчителя», «Ситуація діагностичної спрямованості як психологічний чинник професійно-творчого становлення особистості», «Подієво-рольова ситуації як засіб вимірювання рівня розвитку професійних здібностей особистості»; круглого столу на тему: «Ознайомлення з технологіями рольової перспективи», «Аукціону

ідей», захисту проєктів, імітації різних форм роботи з моделювання подієво-рольових ситуацій діагностичної спрямованості.

При моделюванні подієво-рольових ситуацій особливу увагу приділено психодіагностичній діяльності студентів як особливому виду оцінювальної діяльності, спрямованої на вивчення динаміки рівнів їх професійно-творчого становлення в умовах університетської освіти. Засобами цієї діяльності були моніторинг і самомоніторинг дій студентів в створених ситуаціях.

Моніторинг і самомоніторинг – це інструменти, за допомогою яких організується й відстежується процес впливу діагностичних дій на успішність професійно-творчого становлення кожного студента та апробується під час професійної підготовки їх готовність до активних діагностичних дій. У ході опановування майбутніми педагогами основами моніторингу і самомоніторингу їхню увагу акцентовано на таких заходах: а) визначенні виду діагностування, форм і методів організації діагностичної діяльності студентів; б) засобах педагогічної взаємодії, співпраці й співтворчості в змодельованих подієво-рольових ситуаціях; в) технології рольової перспективи; г) алгоритмі дослідження рівнів готовності до діагностичної діяльності; д) параметрах особистісно орієнтованої системи професійної підготовки на принципі рольової перспективи.

Практична значущість принципу рольової перспективи при організації професійної підготовки майбутніх педагогів до діагностичної діяльності є основою в створенні умов для закріплення професійної їх поведінки. Це підтверджується результатами досліджень Т.Гузик, яка передбачає вплив на поведінку людини у процесі її підготовки до професійної діяльності. Вона стверджує, що рольова перспектива є не стільки механізмом передачі знань, скільки стимулом розвитку професійних якостей майбутніх фахівців [2]. Ці погляди поділяє М.Кондрашов, який стверджує: що подієво-рольовий підхід до професійної підготовки студентів конкретизується трьома типами завдань: а) корекція, удосконалення набутих раніше вмінь і навичок; б) розвиток чи зміна професійних установок; в) адекватне формування професійного образу майбутнього фахівця відповідно до «Я – Концепції» [3, с. 60].

Організація професійної підготовки на принципі рольової перспективи дозволяє забезпечити кожному її учаснику можливість: а) перебувати в позиції суб'єкта діагностичної діяльності; б) удосконалювати власні здібності до неї, розвивати свої професійні якості та діагностичні дії; в) вільно вибирати способи розв'язання діагностичних завдань; г) необхідні умови для професійно-творчого зростання майбутнього педагога.

Розроблена нами програма дослідного навчання передбачає реалізацію підготовки майбутніх педагогів на принципі рольової перспективи при взаємодії дій викладача і студентів, їх власної активності, спрямованої на самовдосконалення й професійний саморозвиток.

Принцип рольової перспективи є важливим дидактичним засобом, який поєднує практичний і особистісний сенс. Він реалізується не тільки через навчальну інформацію, а й скоріше через взаємодію мови, дії та емоцій студентів у вигляді моделювання діагностичних ситуацій та вимірювання власних досягнень при виході з них.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Результати дослідного навчання дозволяють стверджувати, що організація професійної підготовки на принципі рольової перспективи – це цілеспрямоване навчання способами діагностування досягнутих результатів при включенні студентів у рольову діяльність і спілкування. Досвід діагностичної діяльності набувається ними в процесі діагностування дій студентів в подієво-рольових ситуаціях при використанні різноманітних інтерактивних форм і методів діагностичної діяльності.

Реалізація принципу рольової перспективи передбачає створення сукупності педагогічних умов для професійного саморозвитку, набуття практичного досвіду діагностування, формування активної позиції в змодельованих подієво-рольових ситуаціях. Експериментально підтверджено, що на позитивні результати впливає розвивальне освітнє середовище, позитивний моральний клімат й установка на досягнення рольової перспективи, структурування навчальної інформації на основі діагностичних ситуацій, активного пошуку виходу з них.

Подальше дослідження зумовлює необхідність розроблення системи діагностичних ситуацій, спрямованих на вимірювання рівнів професійно-творчого становлення майбутніх педагогів; обґрунтування шляхів підвищення якості професійної підготовки завдяки принципу рольової перспективи; розроблення діагностичного інструментарію для об'єктивного контролю та оцінки досягнень у сфері професійно-творчого становлення кожного учасника освітнього процесу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Биков В.Ю. Моделі організації систем відкритої освіти. Київ: Атіка, 2019. 18 с.
2. Гузик Т.А. Принцип рольової перспективи як вихідне положення в педагогіці студентів вузу до творчої діяльності. *Засоби навчання та науково-дослідної роботи: Зб. наук. праць*. Харків: ХДПІ, 1997. С. 15–19.
3. Кондрашов М. М. Управління процесом професійної позиції на основі подієво-ситуаційного підходу до фахової підготовки майбутніх учителів.

Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2015. № 1 (348). С. 58–66.

4. Кондрашова Л.В. Моделювання професійних ситуацій у вузівському процесі. *Цілісний підхід*

до формування пізнавальної активності школярів та студентів. Харків: ХДПІ ім. Г.С. Сковороди, 1992. С. 144–145.

5. Освіта дорослих. Енциклопедичний словник. Київ: Основа, 2014. 490 с.